

УДК 343.291

А.М. ЯЩЕНКО,

докт. юрид. наук, доц., Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3956-3487>
GSCID: <http://scholar.google.com.ua/citations?user=B4egqtYAAAAJ&hl=ru>

ЗВІЛЬНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ВІД ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: заходи кримінально-правового характеру, юридична особа, звільнення, строки давності, закриття кримінального провадження

У кримінальному кодексі України (далі – КК України) регламентована низка каральних і альтернативних їм некаральних заходів кримінально-правового характеру, що можуть бути реалізовані як в межах кримінальної відповідальності, так і поза межами такої відповідальності. Окреме місце серед альтернативних некаральних заходів кримінально-правового характеру належить звільненню юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності.

В Україні дослідженню цього іншого заходу кримінально-правового характеру приділяється недостатньо уваги. Це пов'язано, насамперед, з тим, що такий захід є новелою національного кримінального законодавства. На сьогоднішній день проблеми звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності знаходить своє висвітлення лише у науково-практичних коментарях, навчальних посібниках, а також матеріалах науково-практичних конференцій окремих вчених і практиків (О.О. Житний,

І.І. Митрофанов, О.Ф. Пасека). Віддаючи належне значущості проведених наукових розробок вказаних авторів, слід визнати, що наявні публікації не вирішують багатьох теоретико-прикладних питань, пов'язаних із застосуванням цього іншого заходу кримінально-правового характеру, окремі з цих питань залишаються дискусійними, а підходи до їх вирішення небезперечними. Зокрема, сьогодні не існує єдності думок щодо встановлення підстави та умов реалізації цього виду звільнення, відсутнє його визначення як на законодавчому, так і на доктринальному рівнях, залишається до кінця нез'ясованими особливості реалізації такого звільнення за Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). У зв'язку з цим, необхідність проведення подальших наукових розвідок теоретичних і практичних аспектів звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності очевидна і сумнівів не викликає.

Тому метою статті є визначення поняття звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності, встановлення передумови, підстави та умов його здійснення, виявлення особливостей реалізації цього виду звільнення за КПК України, а також формулювання на цій підставі власних узагальнюючих висновків.

Дослідження звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності зумовлює, у першу чергу, постановку питання про те, що слід розуміти власне під звільненням юридичної особи від застосування таких заходів. Знайти відповідь на нього в наявній на сьогодні науковій літературі важко. Відсутнє визначення цього явища і в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві України. З огляду на це, враховуючи системний аналіз окремих положень КК і КПК України, зазначимо, що під звільненням юридичної особи від застосування заходів кримінально-право-

вого характеру у зв'язку із закінченням строків давності слід розуміти відмову від продовження кримінального провадження щодо юридичної особи через його недоцільність або реалізацію судом повноваження не визначати юридичній особі визначених законом засобів впливу, що тягнуть негативні для такої особи наслідки майнового чи організаційно-правового характеру, через їх недоречність у зв'язку із завершенням передбачених законом строків, протягом яких доцільність і доречність здійснення подальшого провадження або визначення юридичній особі засобів впливу зберігалась.

Опрацювання спеціальної літератури, присвяченої звільненню юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру, дозволяє репрезентувати такі основні точки зору щодо причинно-факторного комплексу здійснення цього кримінально-правового явища. Так, коментуючи приписи ст.96-5 КК України, О.Ф. Пасека зазначає, що дане звільнення можливе за наявності таких умов: 1) вплив вказаних у законі строків з дня вчинення її уповноваженою особою будь-якого з перелічених у статті 96-3 КК злочинів до дня набрання вироком законної сили; 2) невчинення протягом цих строків уповноваженою особою повторно будь-якого із зазначених злочинів; 3) відсутність ухилення уповноваженої особи від кримінальної відповідальності. У той же час, дослідник далі зауважує, що закінчення встановлених у законі строків давності застосування заходів кримінально-правового характеру є вже не умовою, а підставою звільнення юридичної особи від цих заходів [1, с.243–244]. І.І. Митрофанов вважає, що таке звільнення можливе за наявності підстави і передбачених КК України умов. Зокрема, матеріальною підставою звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру, на його думку, є значне зменшення суспільної небезпеки вчиненого злочину у зв'язку із закінченням тривалого часу і втрата суспільної небезпеки особою, яка тривалою правослухняною поведінкою після

вчинення злочину довела своє виправлення. До умов звільнення за ст.96-5 КК України належать: а) закінчення встановлених строків і б) відсутність обставин, що порушують перебігання цих строків [2, с.550].

Вже з огляду на вказані доктринальні позиції важко простежити різницю між визначенням підстав і умов здійснення цього кримінально-правового явища. Між тим вирішення цього питання є важливим не лише для розвитку понятійного апарату кримінально-правової науки, але і для становлення майбутньої судової практики у сфері звільнення юридичної особи від застосування інших заходів кримінально-правового характеру. У зв'язку з цим, зазначимо, що на нашу думку, матеріальною підставою звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру є закінчення встановлених законом строків давності, зокрема: 1) трьох років – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості – ч.2, 3 ст.159-1; ч.1 ст.368-3, ч.1 ст.368-4 ч.1 ст.369-2; ч.1 ст.160; ч.2 ст.444 КК України; 2) п'яти років – у разі вчинення злочину середньої тяжкості – ч.2 ст.368-3, ч.2 ст.368-4, ч.1 ст.369, ч.2 ст.369-2; ч.1 ст.258-1; ст.258-2; ч.2, 3 ст.109; ч.1 ст.110; ч.1, 2 ст.146; ч.4 ст.159-1; ч.2, 3 ст.160; ч.1 ст.260; ст.436; ч.2 ст.442 КК України; 3) десяти років – у разі вчинення тяжкого злочину – ч.1 ст.109; ч.2 ст.110; ч.3 ст.146; ч.1 ст.147; ч.4 ст.160; ч.1 ст.209; ч.1 ст.258; ч.2 ст.258-1; ст.258-4; ч.1, 2 ст.258-5; ч.2, 3 ст.260; ст.262, ч.2, 3, 4 ст.369, ч.3 ст.369-2; ч.1 ст.444; ст.447 КК України; 4) п'ятнадцяти років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину – ч.2, 3 ст.209, ст.306, ч.2, 3 ст.258; ч.1 ст.258-3; ч.3 ст.258-5; ч.3 ст.110; ст.113; ч.2 ст.147; ч.4, 5 ст.260; ст.437; ст.438; ч.1 ст.442 КК України [1, с.244]. Принагідно зауважимо, що саме закінчення строків давності є тією сутнісною причиною, а, відтак, підставою за наявності якої завжди виникає обов'язок суду реалізувати приписи ст.96-5 КК України. Підстава будь-якого виду звільнення має бути об'єктивною, а не імовірною. Натомість умови будь-якого звільнення ста-

новлять обставини, що визначають юридичну можливість застосування підстави відповідного виду звільнення [3, с.14]. У зв'язку з цим, ми не можемо погодитися з цитованими вище науковцями в тому, що закінчення встановлених в законі строків давності є умовою даного виду звільнення. Ми схильні також не погодитися з наведеним І.І. Митрофановим визначенням матеріальної підстави цього виду звільнення, оскільки як і вчинений злочин, так і уповноважена особа юридичної особи, яку очевидно мав на увазі дослідник, протягом строків давності можуть і не втратити своєї суспільної небезпечності.

Зі змісту ч.1 ст.96-5 КК України вбачається, що початком перебігу строку давності є день вчинення уповноваженою особою юридичної особи будь-якого злочину, зазначеного у ст.96-3 КК України, а його кінцем день, що передує дню набрання вироком законної сили. О.В. Пасека підкреслює, що будь-які інші процесуальні рішення компетентних органів, крім вироку суду, що не набрав чинності, для можливості звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру значення не мають [1, с.243–244]. О.О. Житний зауважує, що в даному випадку мається на увазі вирок, яким особа засуджується за вчинення злочину, зазначеного у ст. 96-3 КК України [4, с.73].

Умовами звільнення юридичної особи від застосування інших некаральних заходів кримінально-правового характеру є невчинення уповноваженою особою протягом встановлених законом строків давності повторно будь-якого із злочинів, зазначених у ст.96-3 КК України, а також відсутність факту переховування уповноваженої особи від органів досудового слідства і суду поряд з фактом відсутності відомостей про місцезнаходження уповноваженої особи. У разі вчинення протягом встановлених законом строків давності уповноваженою особою повторно будь-якого із зазначених у ст.96-3 КК України злочинів, перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру переривається. Обчислення

давності в цьому разі починається з дня вчинення уповноваженою особою юридичної особи будь-якого злочину, зазначеного у статті 96-3 КК України (ч.3 ст.96-5 КК України). Якщо ж уповноважена особа ухиляється від кримінальної відповідальності та її місцезнаходження невідоме перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру зупиняється і відновлюється лише з дня встановлення місцезнаходження цієї уповноваженої особи (ч.2 ст.96-3 КК України).

Положення щодо переривання строків давності (ч.3 ст.96-3 КК України) окремими науковцями нещадно критикується. Зокрема, О.В. Пасека зазначає, що при визначенні обставин переривання перебігу строку давності застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи допущено термінологічну помилку, оскільки законодавець використав словосполучення «уповноважена особа повторно вчинила будь-який злочин, зазначений у ст.96-3 цього Кодексу» замість «уповноважена особа вчинила будь-який новий злочин, зазначений у статті 96-3 цього Кодексу». Вказана термінологічна помилка є очевидною, з огляду на положення ч.4 ст.96-5 КК, згідно якого обчислення строків давності у разі їх переривання починається з дня вчинення уповноваженою особою будь-якого злочину, зазначеного у ст.96-3 КК України, а не з дня вчинення такою особою повторно будь-якого злочину, із тих, що зазначені у ст.96-3 цього Кодексу [1, с.244–245]. Його підтримує О.О. Житний, який, крім того, зазначає, що якщо для можливості реалізації посткримінальних санкцій (зупинення або переривання перебігу строків давності) в положеннях про давність злочину фізичної особи враховується лише її поведінка (вчинення саме нею нового злочину, ухилення саме нею від суду або від слідства), то серед підстав використання подібних санкцій в інституті застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб доцільно врахувати діяльність не лише одного окремо взятого їх представни-

ка, але й будь-яких інших осіб, які виступають від її імені та інтересах. Виходячи з цих міркувань підставою для переривання перебігу давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, на думку дослідника, слід вважати: вчинення іншою її уповноваженою особою будь-якого злочину, зазначеного у ст.96-3 КК України до закінчення строків давності, передбачених у частинах першій та другій статті 96-5 КК України [4, с.75–76]. У цілому вищенаведені позиції безсумнівно заслуговують схвальної оцінки і можливо з часом окремі з них знайдуть свій вияв у ст.96-5 КК України. Водночас, пропозиція вважати підставою переривання перебігу давності у ст.96-5 КК України ще й факту вчинення будь-якого злочину, зазначеного у ст.96-3 КК України, іншою уповноваженою особою юридичної особи до закінчення передбачених у ч.1 і 2 цієї статті строків давності, потребує свого подальшого наукового осмислення.

Зауважимо, що встановлення наведених умов звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру (ч.2–4 ст.96-5 КК України) вимагає врахування того, що зупинення і переривання визначених законом строків давності застосування щодо юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, як правило, свідчить одночасно і про зупинення і переривання строків давності встановлених законом щодо її уповноваженої особи. Подібне твердження ґрунтується на приписах ст.96-5 і 49 КК України. Зокрема, зі змісту ч.2 ст.96-5 КК України вбачається, що під ухиленням уповноваженої особи від кримінальної відповідальності та відсутністю відомостей про її місцезнаходження як обставини, що викликає зупинення строків давності за ч.2 ст.96-5 КК України, слід розуміти дії такої особи після вручення їй повідомлення про підозру у вчиненні від імені та (або) в інтересах юридичної особи будь-якого зі злочинів, зазначених у ст.96-3 КК України, спрямовані на зміну місця свого постійного перебування (зміна фактичного і юридичного

місця проживання або документів, що посвідчують особистість і т. ін.). Отже, ухиленням від кримінальної відповідальності уповноважена особа має обов'язково засекачувати своє фактичне та юридичне місцезнаходження (місцезнаходження). У такому разі очевидно, що строки давності зупиняються як щодо юридичної особи за ст.96-5 КК України, так і щодо її уповноваженої особи за ст.49 КК України, і відповідно до приписів ст. 280, 281, 335 КПК України така уповноважена особа оголошується в розшук, про що вказується в постанові про зупинення досудового розслідування і відомості про це вносяться до Єдиного реєстру досудового розслідування. У разі встановлення оперативними підрозділами місцезнаходження уповноваженої особи, така особа за правилами КПК України затримується. З моменту затримання уповноваженої особи її місцезнаходження вважається встановленим, що є необхідним для відновлення перебігу давності як за ч.2 ст.96-5 КК України, так і за ч.2 ст.49 КК України. У той же час, якщо уповноважена особа ухиляється від кримінальної відповідальності у будь-який спосіб, який не змінює її місцезнаходження, внаслідок чого її місцезнаходження залишається відомим для органів досудового слідства та суду, то ця обставина виключає зупинення строків давності за ч.2 ст.96-5 КК України, але не робить цього за ч.2 ст.49 КК України. У зв'язку з цим, строки давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру можуть закінчитися, а строки давності притягнення до кримінальної відповідальності уповноваженої особи ще тривати.

Що стосується переривання строків давності уповноваженої фізичної особи в контексті ч.3 ст.49 КК України, то у порівнянні з їх перериванням щодо юридичної особи за змістом ч.3 ст.96-5 КК України, існує також певна особливість. Так, зі змісту ч.3 ст.96-5 КК України вбачається, що переривання перебігу строків давності пов'язано з фактом вчинення уповноваженою особою повторно будь-якого злочину, із зазначених у ст.96-3

КК України злочинів. Натомість, переривання перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності уповноваженої особи, згідно з ч.3 ст.49 КК України, є наслідком вчинення нею нового злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину. У зв'язку з цим, під час можливого застосування приписів ст.96-5 КК України можуть виникнути ситуації, за яких у разі вчинення уповноваженою особою нового злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину, строки давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру можуть сплинути, а строки давності притягнення до кримінальної відповідальності уповноваженої особи, навпаки, ще не закінчитися. У таких ситуаціях, на наше переконання, юридична особа сьогодні не може бути звільнена від застосування заходів кримінально-правового характеру, незважаючи на те, що фактично ця умова наявна і, поряд з наведеною вище іншою умовою, визначатиме юридичну можливість реалізації матеріальної підстави. Вказаний випадок, поряд з випадком ухилення без приховування місцезнаходження, засвідчує наявність обставин, що виключають можливість застосування ст.96-5 КК України, адже тлумачення абз.1 ч.3 ст.284 КПК України дозволяє прийти до висновку, що провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю зі звільненням її від застосування заходів кримінального правового характеру лише у разі закриття кримінального провадження щодо уповноваженої особи юридичної особи зі звільненням її від кримінальної відповідальності або призначення покарання за ст.49, ч.4 ст.74 КК України. Окремий розгляд кримінального провадження щодо юридичної особи у такому разі, із прийняттям згодом рішення про її звільнення від застосування заходів кримінально-правового характеру, без розгляду провадження щодо уповноваженої особи є неможливим.

Обставини, що виключають можливість застосування ст.96-5 КК України, крім того,

знаходять свій прояв і в інших ситуаціях. Так, строки давності застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи можуть, навпроти, ще не закінчитися у випадку закриття кримінального провадження щодо уповноваженої особи зі звільненням її від кримінальної відповідальності на підставі норм, передбачених ст.ст.45–48, ч.6 ст.258, ч.2 ст.258-3, ч.4 ст.258-5 КК України. Вони, до речі, не закінчуються також навіть після сплину 15-ти років у випадку свого зупинення на підставі ч.2 ст.96-5 КК України за відсутності факту з'явлення уповноваженої особи зі зізнанням або її затриманням, оскільки правила щодо обов'язкового звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням недиференційованого строку давності (15-ти років) у ст.96-5 КК України законодавцем не передбачено. У зв'язку з цим, з огляду на тлумачення приписів абз.1 ч.3 ст.284 КПК України у разі закриття кримінального провадження щодо уповноваженої особи юридичної особи зі звільненням її від кримінальної відповідальності як за ст.ст.45–48, ч.6 ст.258, ч.2 ст.258-3, ч.4 ст.258-5 КК України, так і за ч.2 ст.49 КК України (після закінчення 15-го строку давності у випадку ухилення), застосування ст.96-5 КК України в ухвалі про закриття провадження щодо уповноваженої особи також унеможлиблюється.

Звернемо також увагу ще і на таке. Зі змісту ч.4 ст.49 КК України вбачається, що питання про застосування давності кримінальної відповідальності до уповноваженої особи, яка вчинила злочин, передбачений ч.2 ст.438 або ч.1 ст.442 КК України, має вирішуватися судом, оскільки згідно із законом за вчинення цих злочинів може бути призначено довічне позбавлення волі. Частина друга ст.438 КК України передбачає відповідальність за різні порушення законів та звичаїв війни, якщо вони поєднані з умисним вбивством, а ч.1 ст.442 КК України – за геноцид (строк давності за ці злочини 15 років). У зв'язку з цим, якщо суд, за наявності перед-

бачених законом підстав і умов, визнає за можливе застосувати давність до такої уповноваженої особи кримінальне провадження щодо неї, підлягає закриттю зі звільненням останньої від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст.49 КК України), а, відтак, підлягає закриттю і кримінальне провадження щодо юридичної особи зі звільненням її від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строку давності, адже у такому разі очевидна також ще й наявність підстави і умов для застосування ст.96-5 КК України. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі уповноваженій особі не може бути призначено і замінюється позбавленням волі на певний строк. Звідси поряд з призначенням уповноваженій особі покарання у виді позбавлення волі на певний строк юридична особа має бути звільнена від застосування заходів кримінально-правового характеру, оскільки строки давності їх застосування все ж таки закінчилися. У ст.96-5 КК України подібних до ч.5 ст.49 КК України положень законодавцем не передбачено. О.О. Житний зазначає, що юридична особа у такому разі перебуває в більш привілейованому становищі порівняно з фізичними особами [4, с.74]. Якщо ж суд не визнає за можливе застосувати давність за вчинення будь-якого зі вказаних злочинів, у зв'язку, наприклад, з ухиленням уповноваженої особи від кримінальної відповідальності за ці злочини, він, зважаючи на приписи ч.2 і 4 ст.49 КК України, довічне позбавлення волі уповноваженій особі має замінити позбавленням волі на певний строк. Але поряд з призначенням уповноваженій особі покарання у виді позбавлення волі на певний строк суд не може юридичну особу звільнити від застосування заходів кримінально-правового характеру, оскільки строки давності їх застосування щодо юридичної особи у такому разі не закінчуються, а, навпаки, відновлюються з дня встановлення місцезнаходження уповноваженої особи і продовжують перебігати від-

повідно до приписів ч.1 ст.96-5 КК України. З огляду на вищенаведене зазначимо, що рішення про звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності (ст.96-5 КК України) може бути прийнято як в ухвалі, так і у вирокі суду, в яких уповноважена особа звільняється від кримінальної відповідальності із закриттям кримінального провадження щодо неї або їй призначається покарання у виді позбавлення волі на певний строк на підставі ч.4 ст.49 КК України чи від призначення якого вона звільняється.

Вищенаведене дає підстави вважати, що механізм реалізації ст.96-5 КК України включає в себе не лише обставини, що характеризують підставу і умови застосування цієї кримінально-правової норми, а ще й передумови її здійснення. Передумова звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру включає у себе матеріальний і процесуальний аспект. У матеріальному аспекті передумову звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру становить факт вчинення уповноваженою особою будь-якого злочину, зазначеного у ст.96-3 КК України. Процесуальний аспект полягає у тому, що передумовою такого звільнення є закриття кримінального провадження щодо уповноваженої особи зі звільненням її від кримінальної відповідальності за ст.49 КК України або її звільнення від призначення покарання у зв'язку із закінченням строків давності за ч.5 ст.74 КК України, у разі якщо уповноважена особа заперечувала проти звільнення від кримінальної відповідальності за ст.49 КК України (ч.3 ст.285 КПК України) та її вина все ж таки була доведена у повному обсязі в загальному порядку кримінального провадження. Крім того, передумову такого звільнення може також становити випадки призначення уповноваженій особі покарання у виді позбавлення волі на певний строк у разі не визнання за можливе застосувати давність за вчинення злочинів, передба-

чених ч.2 ст.438 чи ч.1 ст.442 КК України, за відсутністю факту ухилення уповноваженої особи від кримінальної відповідальності, внаслідок якого її місцезнаходження було невідоме.

Отже, звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру можливе за наявності у сукупності передумови, підстави та умов, які фактично засвідчують, що у національному кримінальному законодавстві подібний вид звільнення юридичної особи від кримінально-правових обтяжень не можна розглядати відірвано (окремо) від звільнення її уповноваженої особи від кримінальної відповідальності або призначення покарання. Про це свідчить як власне зміст ч.1 ст.96-5, п.3–5 ч.1 ст.49 КК України, ч.5 ст.74 КК України, так і ч.3 ст.284, ст.ст.314, 339 та ін. КПК України. Виключення з цього можуть становити випадки реалізації давності щодо уповноваженої особи у разі вчинення нею від імені та в інтересах юридичної особи злочину, передбаченого ч.2 ст.438 або ч.1 ст.442 КК України, за умови відсутності факту ухилення уповноваженої особи від кримінальної відповідальності, внаслідок якого її місцезнаходження було невідоме, оскільки, як уже було зазначено, рішення про звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у такому разі може бути прийнято судом в обвинувальному вирокі поряд з призначенням уповноваженій особі покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Якщо все ж таки припустити можливість звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру згодом у зв'язку із закінчення строків давності після звільнення від кримінальної відповідальності її уповноваженої особи за ст.45–48, ч.6 ст.258, ч.2 ст.258-3, ч.4 ст.258-5 КК України, або, навпаки, коли, наприклад, уповноважена особа ще не звільнялася від кримінальної відповідальності або призначення покарання на підставі ст.49, ч.4 ст.74 КК України через наявні строки давності, то кримінальне про-

вадження розпочате щодо юридичної особи доцільно було б виділяти в окреме провадження. Разом із тим, можливість такого виділення не передбачена чинним кримінальним процесуальним законодавством України, оскільки у ч.3 ст.217, а також ст.334 КПК України нічого не вказано про юридичну особу. У зв'язку з цим, цікавим з наукової точки зору є підхід до питання кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб в законодавстві окремих Європейських країн. Він полягає у тому, що можливість застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, як і їх звільнення від застосування таких заходів, не обмежується випадками, коли кримінальне провадження щодо уповноваженої особи не може бути розпочато або коли воно закрито чи ще не закрито щодо неї, або коли уповноважена особа визнана винною у вчиненні злочину від імені або в інтересах юридичної особи. Окремими експертами Ради Європи зазначається, що зокрема у кримінальному законодавстві Латвії, юридична особа не вважається суб'єктом кримінальної відповідальності. Юридична особа – це абстрактне поняття і як таке, на відміну від фізичної особи, не може мати особистого ставлення до вчинення правопорушення, що є необхідним елементом для встановлення вини. Тому у кримінальній справі, у першу чергу, необхідно встановлювати вину фізичної особи. Проте встановлення вини фізичної особи не означає, що для вжиття примусових заходів впливу щодо юридичної особи фізична особа має бути засуджена чи звільнена від кримінальної відповідальності або покарання. Посилаючись на приписи статті 439 Кримінально-процесуального закону Латвійської Республіки (далі – КПЗ Латвії), вказані експерти зазначають, що для цього достатнім є лише офіційне визнання фізичної особи підозрюваним або притягнення її до кримінальної відповідальності. Наступним кроком може стати виділення кримінальної справи щодо юридичної особи в окреме провадження. Зокрема, зі змісту ч.3, 4, 5 ст.439 КПЗ Латвії вбачається-

ся, що кримінальна справа проти юридичної особи виділяється в окреме провадження у випадках, коли: 1) кримінальний процес щодо фізичної особи припинений на підставі неробочих обставин; 2) встановлені обставини, що перешкоджають встановленню або притягненню до кримінальної відповідальності конкретної фізичної особи, або за об'єктивними причинами передача кримінальної справи до суду у найближчий час (в розумні строки) є неможливою (наприклад, якщо фізична особа ухилилася від правосуддя, мешкає за межами Латвії, або її місцезнаходження не може бути встановлене); 3) для своєчасного розв'язання кримінально-правових відносин з фізичною особою, яка має право на захист; 4) про виділення кримінальної справи в окреме провадження заявляє клопотання представник юридичної особи. До постанови про виділення процесу щодо застосування примусового заходу впливу щодо юридичної особи в окреме провадження долучаються копії матеріалів кримінальної справи, що були виділені, та їх список. Постанова про виділення процесу щодо застосування примусового заходу впливу щодо юридичної особи в окреме провадження оскарженню не підлягає. Відповідно до ч.1 ст.547.1 КПК Латвії, якщо процес щодо застосування примусового заходу щодо юридичної особи виділений в окреме провадження, судочинство здійснюється з дотриманням порядку розгляду справи у суді першої інстанції, наскільки главою 51 дійсного закону («Особливості судочинства в процесах про застосування заходів примусового впливу щодо юридичної особи») не передбачено інше [5, с.20; 6]. Очевидно, що подібні законодавчі приписи КПК Латвії, з огляду на наявні у КК і КПК України обставини, що унеможливають застосування ст.96-5 КК України, мають бути осмислені з точки зору їх можливої імплементації у кримінальне процесуальне законодавство України.

На підставі вищевикладеного зазначимо: 1) звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності – це

відмова від продовження кримінального провадження щодо юридичної особи через його недоцільність або реалізацію судом повноваження не визначати юридичній особі встановлених законом засобів впливу через їх недоречність у зв'язку із завершенням передбачених законом строків, протягом яких доцільність і доречність здійснення провадження або визначення юридичній особі засобів впливу зберігалась; 2) реалізація даного заходу кримінально-правового впливу можлива за наявності у сукупності передумови, підстави та умов його здійснення; 3) згідно з чинним кримінальним і кримінальним процесуальним законодавством України звільнення юридичної особи за ст.96-5 КК України залежить (є похідним, вторинним) від звільнення її уповноваженої особи від кримінальної відповідальності або покарання у зв'язку із закінченням строків давності, за виключенням призначення уповноваженій особі покарання у виді позбавлення волі на певний строк за умови відсутності факту ухилення уповноваженої особи від кримінальної відповідальності, внаслідок якого її місцезнаходження було невідоме (ч.4 ст.49 КК України). Ця обставина, у певних випадках призводить до унеможливлення звільнення юридичної особи від застосування таких заходів. У зв'язку з цим, цікавим є досвід реалізації кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб в законодавстві окремих Європейських країн. Зокрема, потребує наукового осмислення з точки зору можливої імплементації у національне кримінальне процесуальне законодавство концепція такого впливу у законодавстві Латвійської Республіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. К. : Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
2. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.

3. Кривоченко Л. Н. Освобождение от уголовной ответственности в связи с применением мер общественного воздействия: учеб. пособ. X. : Юрид. ин-т, 1981. 51 с.

4. Житний О. О. Проблемні питання звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру // Право і суспільство. 2016. Вип. 4. С. 72–77.

5. Сравнительный анализ ответственности юридических лиц (корпоративной ответственности) за преступления коррупционной направленности : технический документ / подготовлен Г. Рупчевым ; ПРЕКОП-РФ ; Совместный проект Европейского Союза и Совета Европы «Защита прав предпринимателей в Российской Федерации от коррупционных практик». ECCU-PRECOF-TP-5, 2015. 30 с.

URL: <https://rm.coe.int/16806d8620> (дата звернення: 27.09.2017).

6. Уголовно-процессуальный закон Латвийской Республики : от 11.05.2005 г. по состоянию на январь 2016 г. URL: <http://latvia.regnews.org/doc/vq/zv-4.htm> (дата звернення: 27.09.2017).

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341–III. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page> (дата звернення: 27.09.2017).

8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1389885939112128> (дата звернення: 27.09.2017).

Яценко А. М. Звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності: теоретико-прикладний аспект // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 4. С. 300–308. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_48.pdf

Визначені поняття звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності, встановлені передумови, підстави та умови його здійснення, виявлені особливості реалізації цього виду звільнення за Кримінальним процесуальним кодексом України, а також сформульовані на цій підставі власні узагальнюючі висновки.

Яценко А.Н. Освобождение юридического лица от применения мер уголовно-правового характера в связи с истечением сроков давности: теоретико-прикладной аспект

Определены понятие освобождения юридического лица от применения мер уголовно-правового характера в связи с окончанием сроков давности, установлены предпосылки, основания и условия его осуществления, выявлены особенности реализации данного вида освобождения по Уголовному процессуальному кодексу Украины, а также сформулированы на этом основании собственные обобщающие выводы.

Yaschenko A.M. The Exemption of a Legal Entity from the Application of Criminal-Legal Measures in Connection with the Expiry of the Limitation Period: The Theoretical and Applied Aspect

The concept of the release of a legal entity from the application of criminal law measures in connection with the expiration of the statute of limitations, the prerequisites, the grounds and conditions for its implementation, the specifics of the implementation of this type of release under the Criminal Procedural Code of Ukraine, as well as their own generalizing conclusions.